

Sprogets erfaringsramme

AF BENT ØSTERGAARD

Hasan var flyttet fra skolen i Konya til Avedøre ved Køge Bugt. Det danske sprog er adgangsbillet til den nye tilværelse. "Jeg kan ikke finde ud, hvornår det hedder en eller et, så jeg siger altid en," ytrede han til læreren. "Du skal bare lære en stol, et hus," lød svaret. (Lær kendeordet sammen med navneordet). "Nå, er det bare sådan, så er det jo let nok," fastslog Hasan.

Dansk er mange ting, og Hasan kunne ikke vide, at i store dele af Jylland bruger man kun en, som det blandt andet kunne høres, når daværende indenrigsminister Thorkild Simonsen foredrog sine tanker om integration og krav til fremmede om at lære dansk.

Til gengæld kan fynboerne fornøje sig med hele tre køn: ien, aing og iet, men rigsdansk har valgt den gyldne middelvej.

Også sprogets variationer og metaforer kan give anledning til undren eller forbløffelse. Havet var blikstille (blik er jo et metal). Solstrålerne faldt ind gennem ruden og svøbte sig om stuens møbler. Familien Jensen rykkede sine teltpæle op og flyttede fra Jylland. (Bor jyderne da i telte?). Synonymer kan sammenblandes, som da en nyankommen indvandrer efter et lægebesøg kunne oplyse, at det var galt med rygpillen (rygsøjlen).

Vort modersmål er, som navnet siger, en dåbsgave til den, der vokser op i Danmark i en dansk familie. Dåbsgaverne er dog heldigvis ikke samlebandsprodukt. Vort modersmål er afstemt efter den familie og den egn, hvor man har sin barndom og opvækst. Selv ret korte afstande betyder forskelle i tonart og udtale. Den lydhøre opfatter

hurtigt distinktionen mellem udtalen på Hindsholm og Svendborg-egnen, mellem Køge og Roskilde eller Hvidovre og Holte.

Læg og lærd diskuterer, hvilken dialekt der ligger tættest på rigsdansk, men fuld enighed opnås ikke – ej heller om, hvilken dialekt der har den smukkeste klang.

Den, der flytter til en anden egn i Danmark, medtager sædvanligvis en tonart i sit mæle, der vidner om, hvor han eller hun har sin rod – en accent, som den enkelte kan pleje som en kær affektionsværdi eller i stedet vil søge at afmontere.

Sproget kan ikke isoleres til gloser, grammatik, sætningsopbygning og udtale.

Indholdet af tale og samtale fremgår og afstemmes efter, hvem vi er sammen med. Kommunikation mellem personer, der ikke kender hinanden eller kun har sporadisk samvær, vil blive høflig og holdt inden for de formelle rammer. Man vil være varsom med spontane udbrud og holde sig til de almindeligheder og klicheer, alle kan være enige om.

Jo bedre man kender hinanden, og jo længere man har levet i fællesskab, desto friere kan man udfolde sig. Tidligere oplevelser, fælles erfaringer, interesser og stiltiende indforståethed giver samtalen videre rammer, giver spillerum for fantasi, for spændende eller ligefrem udfordrende formuleringer. Sproget hvæsses og tilslibes, humoren bobler, og ironiske bemærkninger bliver ikke misforstået.

En landsdel, en familie, vennekredsen, arbejdspladsen – hvert fagområde har sit særlige rum, som den udenforstående må bruge tid og tålmodighed på at finde sig til rette i.

Hvert eneste af Jordens mangfoldige sprog har sin særlige tonart og erfaringsramme.

Det danske sprog egner sig ikke til pompøse eller patetiske taler. Tal nu sandt om småt og stort, og jævnt om alt det høje, synger vi. Deraf følger også en vis forlegenhed ved det alt for alvorlige og for-

trolige. Danskeren kan være venlig eller gemytlig, men er sky for at virke påtrængende – en vits eller ironisk bemærkning er ofte en afværgemanøvre mod den alvor, man ikke tør sætte ord på.

Humoren varierer fra land til land. Den får udtryk gennem sproget, men dens egenart bunder i folkekarakter og historiens komplerede veje. Nordmændene, hvis sprog ligger os så nær, har svært ved at fatte den danske ironi. Derfor opføres Holberg sjældent på de norske scener.

Engelsk humor er koordineret med, hvad mange danskere umiddelbart finder morsomt. En dansker finder sig derfor hjemme blandt afrikanere i en tidligere britisk koloni. Tager man derfra over grænsefloden til det fransktalende Afrika, får humoren straks en helt anden valør.

H.C. Andersens eventyr om Klods Hans, der giver de ærværdige embedsmænd mudder i ansigtet, er i Japan ikke spor morsomt, men yderst pinligt. Moralen og humoren i La Fontaines fabler falder udmærket ind i franskmændenes menneskeforståelse, mens en dansker foretrækker en mere rund og overbærende holdning som den, vi møder i historien om, hvad fatter gør er altid det rigtige.

I diplomatiet, inden for den internationale forretningsverden, blandt tolke og oversættere, skal man vide, at et ord ikke altid er et ord. Bag gloserne findes en særlig begrebsverden, afledt af det enkelte folks egen kulturelle og historiske fællesarv.

I grænseegne med nationale mindretal vil disse forskelle og nuancer være meget bevidst for den enkelte – men især i minoritetsbefolkningen, hvis eksistens er forbundet med en livslang bevidstgørelse om sin egenart.

Lever man som de fleste langt fra en nationalgrænse, bliver modersmålet let en selvfølge, som man ikke funderer meget over. Flaget er, især gennem de senere år, blevet et markant nationalt symbol for danskerne. Det gælder langt fra i samme omfang mo-

dersmålet. Mange ældre dialektale ord og vendinger forsvinder, men også i rigssproget sker en hurtig udjævning, hvor ordenes endelse afsnupes eller forsvinder, mens visse vokallyde smelter sammen, så betydning og forståelse af det talte går tabt.

Uanset hvordan man vil bedømme denne sproglige "udvikling", så er den ikke særlig funktionsvenlig, hverken for danskere eller udlændinge, der skal tilegne sig dansk. Vi danskere har bestemt grund til at misunde svenskere og nordmænd den klare og distinkte udtale af deres sprog.

Danskere af udenlandsk oprindelse, som det jo kaldes, lærer det danske sprog gennem Folkeskolen og deres omgivende miljø. Andre, der er ankommer hertil som unge eller helt voksne, har lært det på deres arbejdsplads. Dansk tales med forskellige accenter, og en udenlandskklingende accent kan være lige så forståelig eller mere forståelig end et dialektpræget dansk (naturligvis også det modsatte). Og en sådan accent skal vurderes og skattes som al anden dansk tale.

Uanset hvad statistikken vil sige, så behersker hovedparten af indvandrere og flygtninge efter nogle års ophold et brugsdansk, der er fuldt anvendeligt i hverdagen, og mange har tilegnet sig en sproglig forståelse og et gloseforråd, der ligger udover, hvad man kan møde hos gennemsnitsdanskeren.

Netop fordi man har medbragt sit eget modersmål i bagagen, kan opmærksomheden skærpes over for detaljer og finurligheder i det nye sprog, der skal tilegnes.

BENT ØSTERGAARD F. 1935. SKOLEBIBLIOTEKAR OG FORFATTER. HAR BL.A. UDGIVET *INDVANDRERNES DANMARKSHISTORIE* (1983) OG *FLYGTNINGE I EUROPA* (2000), DESUDEN ARTIKLER TIL HISTORISKE ÅRBØGER OG ARTIKLER ISÆR OM MENNESKERETTIGHEDSSPØRGSMÅL.